

Kárpátalja vagy Kárpátontúl?

Christian Pischlöger, Német Tanszék

Ha megkérdezzük a Nyíregyházi Főiskola hallgatóit, akik a ma részben Ukrajna területén fekvő egykori magyar megyékből (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros) származnak, hogy honnan jöttek, akkor magyarul azt felelik: Kárpátaljáról (tehát kb. *Subcarpatia*), oroszul vagy ukránul azonban: *Закарпатье, Закарпаття*-ból, tehát a Kárpátontúlról (*Transcarpatia*). Ennek a területnek a lakói 1944-ig az ő nézőpontjukból a Kárpátokon túl fekvő Galíciát (fővárosa Lemberg) nevezték ruszinul *Закарпатя*-nak (oroszul: *Закарпатье*, ukránul: *Закарпаття*), amelyet ma ukránul *Прикарпаття*-nak (tehát kb. a Kárpátok előtt elterülő vidéknek, Kárpátok elővidékének) hívnak. Az általuk lakott területet – a magyar *Kárpátalja*-hoz hasonlóan – *Пудкарпатя* névvel jelölték. Az 1961-ben kiadott magyar-ukrán szótárban a *Kárpátalja* szót nem találjuk, míg a *Kárpátontúl* bejegyzés mellett ukránul *Закарпаття* (*Szovjet Kárpátontúl*: Радянське Закарпаття; *kárpátontúli*: 1. закарпатський, -ка, -ке, 2. закарпатець stb.) áll. Az 1963-ban megjelent ukrán-magyar szótárban a *Закарпаття* címszó alatt *Kárpátontúl* olvasható. Egyik szótárban sem szerepel a *Kárpátalja* kifejezés. Egyébként mindkét szótár kiadója a *Kárpátontúli Területi Kiadó*.

A „nyugati” (nem keleti-szláv) nyelvekben a következő megnevezéseket találjuk (forrás: *Műszaki Egyetem Łódź* weblapja): németül: *Karpatenrussland, Karpatenland, Karpathenland, Karpatho-Russland, Karpatenukraine, Karpato-Ukraine, Transkarpatenukraine, Transkarpatien* (valamint *subkarpatische Rus'*, arra az időszakra vonatkozóan, amikor ez a terület Csehszlovákiához tartozott; megj. Ch.P.); angolul: *Subcarpathia, Subcarpathian Russia, Subcarpathian Ruthenia, Sub-Carpathian Ukraine, Transcarpathia, Transcarpathian Ukraine*; franciául: *Ukraine Subcarpathique, Russie subcarpathique*; magyarul: *Kárpátontúl, Kárpátolja* (sic!), *Kárpát-Ukrajna*, csehül: *Podkarpatí, Podkarpatsko, Podkarpatská Rus, Zakarpatí, Zakarpatsko, Zakarpatská Ukrajina*, szlovákul: *Podkarpatie, Podkarpatsko, Zakarpatie, Zakarpatsko*; lengyelül: [Ruś Podkarpacka], Ruś Zakarpacka, Ukraina Zakarpacka, Zakarpacie. A *dőltbetűs* írás a történeti elnevezéseket jelöli, amelyekkel a forrás szerint ma már nem vagy ritkán találkozunk, vagy azért, mert a területet átnevezték, vagy pedig azért, mert az elnevezés már nem használatos. A [szögletes zárójel] alkalmi szóhasználatot jelöl (vö. a Łódź-i Műszaki Egyetem honlapját, ld. bibliográfia). Láthatjuk, hogy az angolban *Subcarpathia* és *Transcarpathia* egymás mellett létezik, mint ahogyan a nyugati-szláv nyelvekben is. A franciában pedig csak az *Ukraine* (ill. elavult *Russie*) *Subcarpathique* kifejezés található meg. A németben leggyakrabban a *Karpato-Ukraine* és *Transkarpatien* fordul elő. Ha az interneten a német *Subkarpatien* szót keressük, akkor három találatot kapunk: Földes Csaba egyik recenziója: „... Transkarpatien (früher Subkarpatien, Kárpátalja) ...” és Káprály Mihály *Подкарпатское Общество Наук. Публикации. 1941-1944. Studia Ukrainica et Rusinica 10. Nyíregyháza, 2002.-* című könyvének rezüméje (az orosz *Подкарпатье*, ruszin *Пудкарпатя* ill. angol *Subcarpathia* szavak németre fordításaként én magam használtam). A harmadikat pedig tulajdonképpen egy svéd nyelvű internetújság-cikkben találtam.

A kérdés számomra tehát a következő: Hogyan lehet ennek a történeti területnek a nevét pl. németül pontosan visszaadni? Az orosz-német szótárban (Moszkva, 1989) a következő címszavak találhatók: *закарпатский* Transkarpaten-; *Закарпатская область* Transkarpatengebiet; *Закарпатье* Die Karpato/ukraine. A magyar-német ill. német-magyar szótárban (Budapest, 1998) a *Kárpátalja* → *Kárpát-Ukrajna; Kárpát-Ukrajna*: Karpaten-Ukraine, Karpato-Ukraine olvashatók. A német-magyar szótárban viszont nem találjuk a

Karpaten-Ukraine, *Karpato-Ukraine* fogalmakat, hanem csak a *Transkarpatien*-t, amelynek magyar jelentését így adják meg: *Kárpátalja*... A németben ma használt *Transkarpatien* kevésbé tűnik alkalmasnak a *Kárpátalja* ill. a ruszin *Подокарпатья* visszaadására, mivel ez a megnevezés a moszkvai (ill. kijevi) nézőpontra vonatkozik, ezen kívül a terület nem a Kárpátokon *túl*, hanem a Kárpátok *lábánál* található. A *Karpatenvorland* – mint ahogyan az *Alpokalja* német megfelelője az *Alpenvorland* szó - szintén kiesik, mert ez a terület a Kárpátok-*ban* van, ezen kívül a fogalom már foglalt (Lemberg környéke ill. a Bécstől keletre fekvő terület). A szintén használt *Karpato-Ukraine* tulajdonképpen jól visszaadná mind a földrajzi adottságokat, mind pedig a politikai realitást.

Ugyanakkor joggal kérdezhetnénk, hogy nem kellene-e a *Subkarpatien* történelmi fogalomhoz visszatérni. Emellett szólnának véleményem szerint a következő okok: Létezik egy történelmi fogalom (*Subkarpatien*), amely pontosan visszaadja a magyar és ruszin helyi elnevezéseket. Ez a fogalom használatos a franciában és egyre inkább az angolban is, amely ma a tudomány első számú nyelvének számít, és így a fogalom internacionalizmussá vált. A *Subkarpatien* politikailag és földrajzilag semleges kifejezés, melynek nem a moszkvai ill. kijevi nézőpont a kritériuma, ezen kívül képes visszaadni a ruszinok által lakott politikai határok nélküli egész területet. Ezért aztán majdnem abszurdnak tűnik, hogy pl. a bécsi szlavista Michael Moser „Jazyčije“-című cikkében a „...**transkarpatischen** Ukrainer ...“-ról ír (vö. Moser, Michael; kiemelés: Ch.P.), holott ebben az időszakban (XVIII., XIX. század és XX. század eleje) ez a terület évszázadok óta Magyarországhoz tartozott és 1944-ig soha sem tartozott Ukrajnához, ezen kívül Ukrajna állam nem is létezett 1991-ig. A Nyíregyházi Főiskolán, de néhány más nyugati egyetemen is már van ruszin szak ill. ruszinisztika mint kutatási terület, vö. pl. Pfliegl (2002), Stegherr (2003). Ha elfogadjuk, hogy a ruszin az orosz, az ukrán és a fehérorosz mellett a negyedik keleti-szláv nyelv, akkor el kell fogadnunk ennek a kis népnek az önállóságát, nemcsak nyelvileg, hanem a kultúra, a hagyományok és a történelem területén is. Valamint el kell ismernünk a ruszinok ill. az ott élő magyarok saját elnevezésükhöz és annak pontos német fordításához való jogát. Magyarországon már visszatérték a *Kárpátalja* történelmi kifejezéshez, mint ahogyan a programfüzetben előadásom címét is hibásan tüntették fel: A cím tulajdonképpen *Kárpátalja vagy Kárpátontúl*? Ehelyett ott *Kárpátalja vagy Kárpáton túl* áll: vagyis a hatvanas évekbeli szótárakban szereplő, az akkori politikai viszonyoknak megfelelő Kárpátontúl kifejezés a programfüzet szerkesztője számára - a mai Magyarországon - már értelmezhetetlen...

Bibliográfia:

Magyar-Német Nagyszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1998.

Moser, Michael, „Jazyčije“ – ein untauglicher Pseudoterminus der sprachwissenschaftlichen Ukrainistik: <http://www.btk.elte.hu/eastslav/a36.rtf>

Német-Magyar Nagyszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1998.

Pfliegl, Franz, Das Russinische (unter besonderer Berücksichtigung der Varietät in Transkarpatien (Ukraine)): Kodifizierungsversuche einer Mikroliteratursprache. Wien, 2002.

Stegherr, Marc, Das Russinische. Kulturhistorische und soziolinguistische Aspekte. München: Sagner, 2003.

Русско-немецкий словарь. Москва: Русский язык, 1989¹⁰.

Угорсько-український словник. Видавництво Угорської Академії Наук. Закарпатське обласне видавництво. Будапешт-Ужгород, 1961. Magyar-Ukrán Szótár. Akadémiai Kiadó. Kárpátontúli Területi Kiadó. Budapest-Uzshorod, 1961.

Українсько-угорський словник. Видавництво Угорської Академії Наук. Закарпатське обласне видавництво. Будапешт-Ужгород, 1961. Ukrán-Magyar Szótár. Akadémiai Kiadó. Kárpátontúli Területi Kiadó. Budapest-Uzshorod, 1961.

Weblapok:

Műszaki Egyetem Łódź honlapja (*Kárpátalja* megfelelői más nyelveken):

<http://www.p.lodz.pl/I35/personal/jw37/EUROPE/europe-XYZ.html>

Műszaki Egyetem Łódź honlapja (jel-magyarázatok):

<http://www.p.lodz.pl/I35/personal/jw37/EUROPE/europe.html#key>

„Goggle”-találatok a *Subkarpatien* fogalomhoz:

Földes Csaba recenziója:

http://www.iudicium.de/images/daf_pdfs/182.pdf

Káprály Mihály könyvének rezüméje:

<http://www.urft.hu/statikus/muhely/km.htm>

ALBA (svédnyelvű online-folyóirat):

http://www.alba.nu/Alba1_02/sorindebatt.html